GOTLANDS

Historia

Gotlands historia har formats av öns läge mitt i egentliga Östersjön. Under vikingatiden blev ön mycket rik på handel. Ön var ursprungligen en oberoende nation, förbunden med Sverige, men övertogs av Danmark 1361 och kom inte i svensk ägo förrän freden i Brömsebro 1645.

Förhistorisk tid

Inlandsisen försvann i den här delen av Östersjön för ca 10 000 år sen. Vid denna tid låg Gotland ännu under havets yta, och först senare steg de första delarna av ön upp över havsytan. Under stenåldern låg havsytan betydligt högre än idag och Gotland bestod av ett antal öar med öppna hedlandskap och skogar med tall och lövträd. Under stenåldern var Gotland befolkat av säljägare och fiskare. En boplats har varit grottan Stora Förvar på Stora Karlsö där 9200 år gamla lämningar har hittats, en annan Ajvideboplatsen på Ekstakusten innanför Karlsöarna. Stora Bjersmannen, vars skelett förvaras på Fornsalen i Visby, tros vara mellan 9000 och 7000 år gammal. Gotland har 42 000 kända fornlämningar, bland annat talrika lämningar från brons- och järnåldern liksom från folkvandringstid. Från 700-talet finns på Gotland ett stort antal unika bildstenar, som ofta visar seglande båtar med svärds- och sköldförsedda besättningar. På dessa framträder den dåtida världsbilden i en bildrikedom som fått forskningen att kalla dem "forntida seriemagasin". Ett exempel är Hunningestenarna. Gotlands runstenar är, liksom Östergötlands, Blekinges, Skånes, Hallands, Bohusläns och Västergötlands runstenar, äldre än Mälardalens runstenar.

Gutasagan

Gutasagan, som nedtecknades cirka 1220, beskriver sägenbetonat att en man vid namn Tjelvar upptäckte Gotland och med hjälp av eld lyckades förhindra att ön sjönk ner i vattnet om natten. Tjelvars sonson Gute skall enligt sagan ha varit den som givit ön och dess befolkning sitt namn.

Vikingatiden

Under vikingatiden blev Gotland ett av norra Europas rikaste områden. Gotlands merkantila betydelse framgår bland annat av stora fynd av utländska mynt. Av de stora "myntvågor", som under 800-1000-talen träffade Sverige, stannade en betydande del på Gotland. Ön i sin helhet var ett handelscentrum, inte bara Visby då myntfynden är spridda över hela ön.

Äldre territoriell indelning

Den engelske sjöfararen Wulfstan som runt 880 gjorde en sjöresa till de nordiska länderna nämner att Gotland då hörde under svearna. Enligt Gutasagan ingick Gotland frivilligt förbund med Sveariket. Avair Stråben nämns som den gute som lyckades förhandla fram avtalet i vilket gutarna gavs fördelaktiga handelsförmåner och militärt skydd mot skattskyldighet. Gutasagan omnämner också Gotlands äldre territoriella indelning i tredingarna (tredjedelarna) Nordertredingen, Medeltredingen och Sudertredingen. Varje treding var indelad i två settingar (sjättedelar). Dessutom fanns öns gemensamma ting Gutnaltinget som möttes i Roma.

HANDEL OCH RIKEDOM

Gutniska handelsbönder, så kallade farmän, bedrev omfattande och långväga handel mellan Väst- och Östeuropa. Gutniska bönder ägde handelsfaktoriet Gutagård i Novgorod samt ett faktori i London. Gutarna hade i praktiken monopol på handeln med gråverk (ekorrens vinterpäls) som var mycket eftertraktat av kungahusen i hela Europa samt flera andra varor från österled, bland annat bivax.
Kulturen på Gotland var en del av en större nordisk kultursfär, men med egna särdrag. De spännbucklor som vikingatida kvinnor använde för att hålla samman hängselkjolar var ovala i Mälardalen men djur- och fiskhuvudformade på Gotland.

Gutalagens stadganden visar att det var allmogen och inte specifika handelsmän som drev utländsk handel. Här och var på Gotlands landsbygd finns medeltida stenhus ännu bevarade som var hem åt sådana "handelsfurstar" och inte bostäder för en enbart jordbrukande befolkning. Om handelsböndernas ofantliga rikedom vittnar det stora antal silverskatter (över 700 har hittats) som fortfarande grävs fram ur den gotländska jorden - fler än i något annat område i världen. Spillingsskatten, hittad 1999, innehöll 14 000 mynt. Den vägde totalt 67 kilogram och är världens största vikingatida silverskatt.

KRISTNANDE OCH KYRKOR

Bildstenar med motiv ur asamytologin och hedniska ortnamn stöder Gutasagans omnämnade att "gutar hainir waru" (gutarna var hedningar) före kristendomens införande. Gutasagan beskriver också att gutarna tog till sig kristendomen genom resor i andra länder samt att Gotlands första kyrka brändes ner av hedningar. Den byggdes upp igen.
Vad som dock inte är tveksamt är att från 1000-talets slut byggs en stor mängd kyrkor på hela Gotland. Hemse stavkyrka från ca år 1095 är den enda någorlunda kompletta tidigmedeltida stavkyrka som återfunnits i Sverige. Gotlänningarna spenderade delar av sin stora rikedom på att under kort tid uppföra en stor mängd stenkyrkor över hela ön. Hela 95 stenkyrkor (med prästgårdar och ofta kastaler) uppfördes från 1100-talet och 200 år framåt. 92 av kyrkorna är fortfarande i bruk.

Den gotländske krönikören Hans Strelow skrev i sin Guthilandiske Krönika 1633 att Gotland kristnades med våld av den norske kungen Olav den helige år 1029.

MEDELTIDA SKULPTUR AV OLOF I SANKT OLOFS KYRKA I SKÅNE.

MEDELTIDEN

Gotland var under medeltiden indelat i 20 hundare, benämnda ting, som benämndes efter tingsstället och hade var sin tingsdomare. Dessa "ting" var förenade till så kalladel tridhiungaer (tredingar). Ett allmänt landsting, Gutnalthing, hölls dessutom vid Roma av landsdomaren, som jämte de tre prostarna och de övriga domarna utgjorde Gotlands egentliga styrelse.

I kyrkligt avseende hörde ön till 1570 under Linköpings stift, men fick 1572 egen stiftschef (se Visby stift). På ön fanns ett dominikaner- och ett franciskankloster (bägge i Visby), samt ett munk- och ett nunnekloster (Sancta Maria de Guthnalia, sedermera kallat Roma, och Solberga) av cisterciensorden. Roma kloster förlades vid gutnaltingets tingsplats.

Visby växer fram

Troligen började ett stadssamhälle spira i Visby redan innan kristendomen kom till ön. Kristna kyrkor fanns redan tidigt på 1000-talet, både i Visby och på landsbygden. Visby var från början rent gutniskt men blev med tiden samlingsorten för "många folkslag", som företalet till Visby stadslag säger. Talrikast var tyskarna, och Visby blev medlem av Hansan. Utvecklingen blev sådan att Visby under lång tid i handelspolitiskt avseende var i en ledande ställning för en stor del av norra Europa.

KONFLIKT MELLAN STAD OCH LANDSBYGD

Visby blev med sina sammanslutningar och möjligen bättre handelsteknik med tiden en farlig konkurrent för det allmänna Gotlands storhandel. Splittringen föranleddes också möjligen av Visbys stora andel tyskar, vilkas lojalitet, helt naturligt, låg hos sina tyska fränder snarare än hos den gutniska befolkningen. Ett tydligt tecken på denna åtskillnad kan ses i det faktum att det gutniska tungomålet ända in på 1500-talet, i motsatt till övriga skandinaviska språk, men i likhet med isländska, var närmast opåverkat av tyska. Visby började se sig som fristående gentemot Gotland. Konflikter mellan stad och land ledde 1288 till ett öppet krig. Gotlands här blev slagen vid Högbro i Roma socken, men under anförande av Peter Harding från Vall (vars gravsten nu förvaras i Statens historiska museum) och fem andra gutniska hövdingar sammandrabbade Gotland åter med Visby borgare i en blodig och oavgjord strid nära Roma kloster. Ett försök till förlikning, vartill prästerskapet tog initiativ, blev fruktlöst.

GOTLAND BLIR SVENSKT

Den svenska konungamakten började då blanda sig i. Magnus Ladulås, som 1276 medgivit gutar och tyskar handelsrättigheter i Sverige och 1285 genom sina ombud träffat närmare bestämmelser om skatternas utgörande, begagnade sig av stridigheterna för att utöka sin makt över såväl Visby som Gotland i stort och försökte inlemma ön i Sverige. Borgmästare och råd från staden och ombud för Gotland fick i Nyköping stå till svars för sina tilltag, särskilt de senaste krigsoroligheterna. En äldre förbrytelse drogs härvid fram, nämligen att Visby utan att först rådgöra med konungen hade omgivit staden med en ringmur. Resultatet blev en fullständig underkastelse från stadens sida. Den måste avstå från sina planer på Det allmänna Gotland vann emellertid inga nämnvärda fördelar: Visby skulle ej utkräva hämnd på landet , ej hindra deras sändebud till konungen, och tvister mellan landet och staden skulle hänskjutas till kungen. Varken Visbys eller Gotlands välmakt var emellertid härmed bruten. Handeln fortsatte florera i över ett århundrade till, och Visby var under 1300-talet fortfarande Nordens rikaste stad, om ock dess dominerande ställning var förbi och de forna vittomfattande handelsförbindelserna började avtaga. Vad det allmänna Gotland beträffar, vittnar fortgående verksamhet inom kyrkobyggandet, att välstånd och handel ännu fanns kvar, om dock avtagande i högre grad än i staden.

Att kraften hos gutarna ej var bruten, visar sig också bland annat därav, att norra tredingens allmoge under en hövding från gården Angelbos i slaget vid Röcklinge backe i Lärbro socken 1313 nära Slite slog kung Birger Magnusson, som med härsmakt sökt tvinga gutarna att gå in på en skatteförhöjning. I intressekampen med staden beträffande bådas livsnerv, handeln, drog emellertid Gotland städse det kortare strået, och slutligen 1399 sökte Visby utverka formligt förbud för all handel ute på landet. Även efter underkastelsen under Magnus Ladulås fortfor Gotland att ha sin egen lag, trots att Magnus Erikssons allmänna landslag utfärdats, och Gotland hade ej representanter vid svenska konungaval eller riksmöten. Detta tyder på att Gotland inte betraktades som svenskt utan snarare sågs som ett lydland.

Birger

Magnusson

DANSKAR OCH TYSKAR INVADERAR

Danske kungen Valdemar Atterdag landsteg 1361 på Gotland och slog, under framtågandet mot Visby, gutarna vid två eller tre sammanstötningar, bland annat slaget vid Mästerby 25-26 juli. Den 27 juli utkämpades en oerhört blodig strid strax utanför Visby murar på det område som senare kom att kallas Korsbetningen. Staden öppnade först därefter sina portar och blev hårt brandskattad. Kungen skall även ha dragit landet runt för att utpressa brandskatt. Det har sagts att Gotlands och stadens välmakt för alltid bröts genom Valdemars rövartåg, men detta är långtifrån överensstämmande med verkligheten. Handeln var fortfarande vidsträckt, kyrkorna ägde fortfarande uppsättningar av dyrbara inventarier och Visby kunde bevilja lån. Orsakerna till Gotlands och Visbys avblomstring under medeltidens senaste skede låg djupare: de var förändrade politiska förhållanden i Europa samt framför allt på förändrad läggning av handelsvägarna. I slutet av medeltiden blev ön till slut tillhåll för sjörövare i vidsträckt skala. Vitaliebröderna, vilka stödde Albrekt av Mecklenburg i striderna med Drottning Margareta och 1394 intog Visby, var först ut. För en tid inträdde en bättre sakernas ordning, då Tyska ordens högmästare, Konrad von Jungingen, 1398 sände en ansenlig styrka till ön, som fördrev vitaliebröderna och ockuperade ön. Drottning Margareta sökte, ehuru förgäves, med vapenmakt rycka ön ur ordens våld och nödgades 1408 lösa till sig Gotland mot 9,000 rosenobler ("Gotlands lösen"), en summa till vilken varje hushåll i de svenska landskapen lämnat bidrag.

Brandskattningen av Visby 1361.

Avtal mellan Tyska orden och Gotland 1399
För en tid inträdde en bättre sakernas ordning, då Tyska ordens högmästare, Konrad von Jungingen, 1398 sände en ansenlig styrka till ön, som fördrev vitaliebröderna och ockuperade ön.

I slutet av medeltiden blev ön till slut tillhåll för sjörövare i vidsträckt skala. Vitaliebröderna, vilka stödde Albrekt av Mecklenburg i striderna med Drottning Margareta och 1394 intog Visby, var först ut. Gotland lades ändå under danska kronan. Erik av Pommern anlade 1411 i sydvästra hörnet av Visby en väldig fästning, Visborgs slott, som behärskade hamn och stad och i långa tider var en skräck för stad, land och sjöfarten på Östersjön. Erik, som bosatte sig på Visborg 1437 efter att ha avsatts som kung i de tre unionsländerna, idkade där sjöröveri i 12 år. En av Karl Knutsson (Bonde) utsänd expedition (1448-49), som visserligen stormade Visby, men ej kunde intaga borgen, blev utan resultat. Åren 1449-87 residerade bröderna Olof och Ivar Axelsson (Tott) som danska länsherrar, sysselsatta även de med ett vinstgivande mot svenska och lybska handelsflottorna riktat sjöröveri.

Visby i slutet av 1600-talet ur Suecia antiqua et hodierna.

Gotland lades ändå under danska kronan. Erik av Pommern anlade 1411 i sydvästra hörnet av Visby en väldig fästning, Visborgs slott, som behärskade hamn och stad och i långa tider var en skräck för stad, land och sjöfarten på Östersjön. Erik, som bosatte sig på Visborg 1437 efter att ha avsatts som kung i de tre unionsländerna, idkade där sjöröveri i 12 år. En av Karl Knutsson (Bonde) utsänd expedition (1448-49), som visserligen stormade Visby, men ej kunde intaga borgen, blev utan resultat.

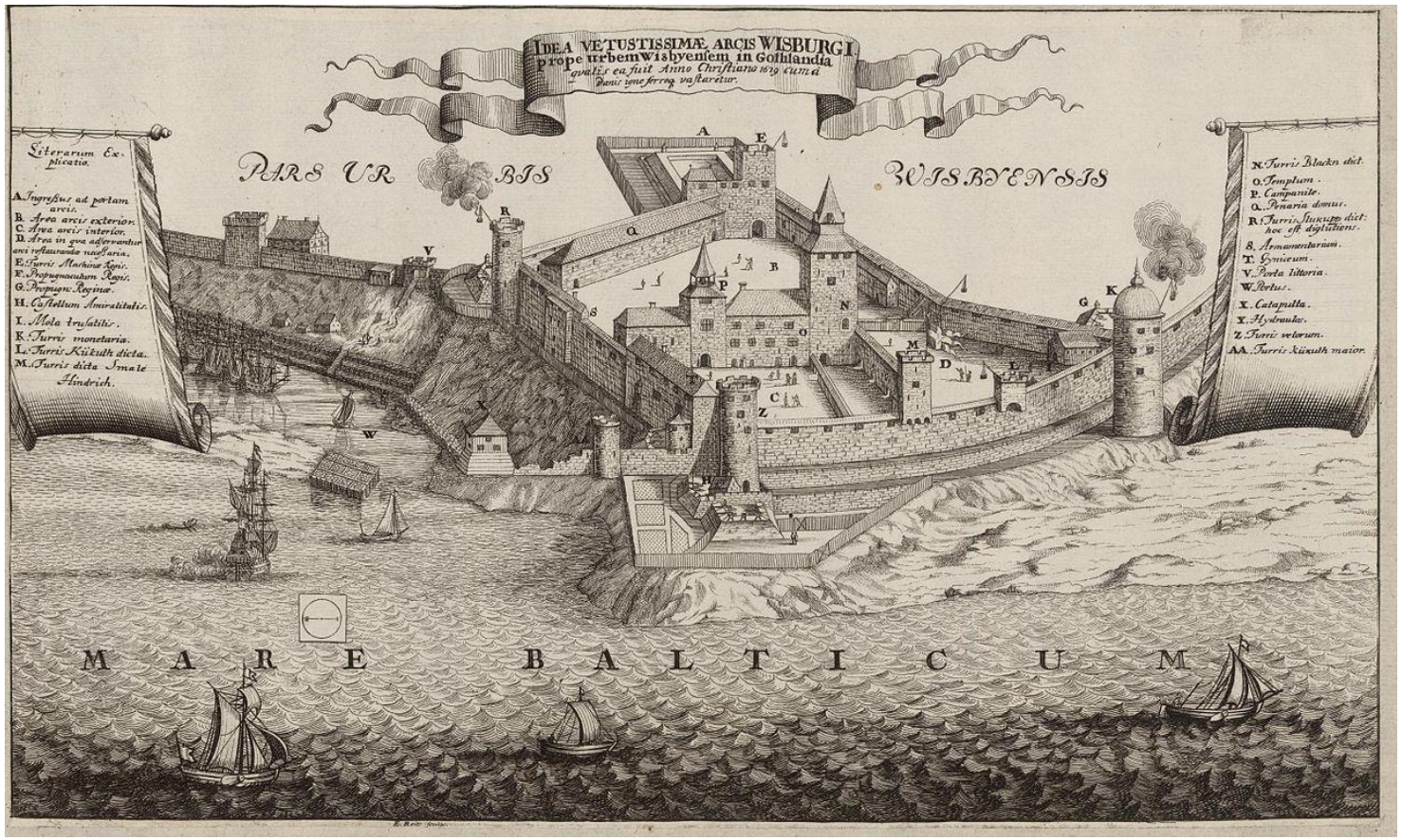

VISBORGS SLOTT VAR EN SLOTTS- OCH BORGANLÄGGNING SOM UPPFÖRDES PÅ MEDELTIDEN I SÖDRA DELEN AV VISBY PÅ GOTLAND. NUMERA ÅTERSTÅR ENDAST VAGA LÄMNINGAR EFTER EN RUIN.

FREDEN I STETTIN

Freden i Stettin slöts den 13 december 1570 efter det Nordiska sjuårskriget mellan Sverige och Danmark, samt mellan Sverige och Lübeck.

I september 1570 öppnades förhandlingar vid en fredskongress i hamnstaden Stettin i nuvarande nordvästra Polen av medlaren, den tysk-romerske kejsaren Maximilian II. Freden undertecknades den 13 december samma år.

FREDSVILLKOREN

Sverige skulle bland annat:
avsäga sina anspråk på Norge, Skåne, Halland, Blekinge, Gotland, Jämtland och Härjedalen. Den kyrkliga myndighet som Sverige utövat, från Linköping över Gotland och över Jämtland från Uppsala, skall upphöra;
återlösa Älvsborg med 150 000 riksdaler, den s.k. Älvsborgs första lösen;
mot ersättning för deras omkostnader till kejsar Maximilian II och Tyska riket överlämna sina besittningar i Livland;
frige handeln i Narva; betala 75 000 riksdaler till Lübeck. Danmark fick å sin sida avstå från sina anspråk på Sverige och därmed var Kalmarunionen slutligen upphävd. Tvisten om Tre kronor uppsköts till framtida underhandlingar.

GOTLAND BLIR EN DEL AV SVERIGE 1645

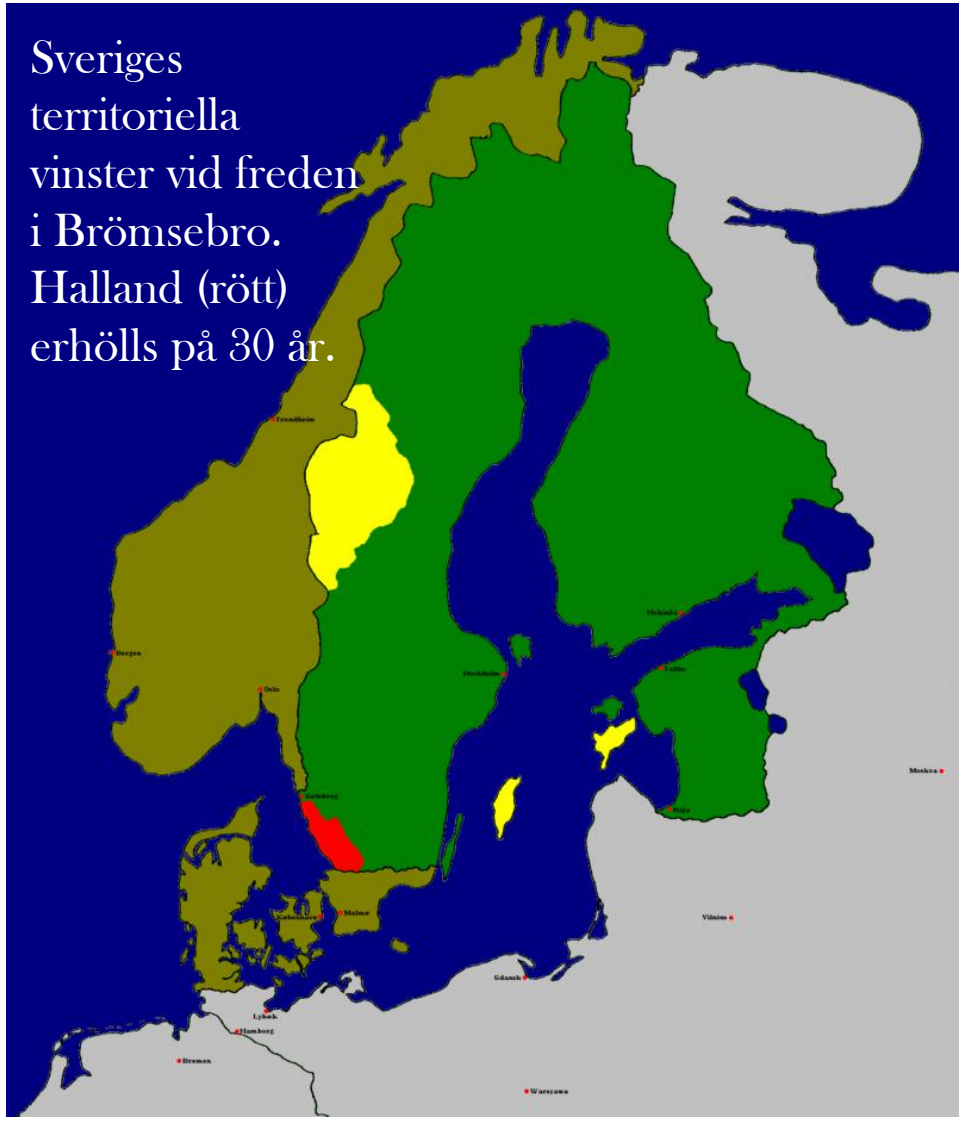

Freden i Brömsebro avslutade den 13 augusti 1645 Torstensonska kriget, som inleddes 1643 mellan Sverige och Danmark-Norge under drottning Kristinas respektive Kristian IV av Danmarks regeringsperioder. Fredsförhandlingarna initierades av Frankrike som i januari 1644 skickat diplomaten Gaspard Coignet de la Thuillerie. Den 25 december detta år lyckas han få Sverige och Danmark-Norge att skriva under en traktat om att fredsförhandlingar ska inledas vid Brömsebro i februari 1645.
I förhandlingarna företräddes Sverige av Axel Oxenstierna och Danmark av Corfitz Ulfeldt.
Genom Freden i Brömsebro (1645) blev Gotland svenskt. År 1676 återtogs Gotland av Danmark, men Gotland blev åter svenskt vid freden 1679. Innan de danska militärerna lämnade ön sprängdes den i anslutning till ringmuren liggande borgen Wisborgs slott. Gotland förde en tynande tillvaro efter försvenskningen. Visbys roll som internationell storhamn var överspelad sedan länge och övriga delar av ön präglades av isolering och en djup fattigdom.

Erosion och vandrande sanddyner var ett ständigt problem fram till början av 1900-talet då stora planteringsinsatser genomfördes. Ön har dock blivit ett vittne till många dramatiska händelser igenom historien. År 1808 ockuperade Ryssland ön under det pågående Finska kriget men ön återtogs av en svensk flottexpedition. Under Krimkriget 1853 drabbades flera engelska fartyg av kolera, och många brittiska sjömän fick sin sista vila på engelska kolerakyrkogården på Fårö. Under de bägge världskrigen var Gotland en av försvarsmakten avspärrad och stängd ö där minor ibland flöt iland längs kusterna. Samtidigt kom många flyktingar från de baltiska staterna iland på Gotland, särskilt under andra världskriget. Stora delar av Gotland, särskilt Fårö och norra Gotland, förblev dock stängda för utländsk allmänhet till långt efter krigsslutet och de sista avspärrningarna upphörde först 2002. Försvarets upprustning av ön under mitten av 1900-talet banade vägen för framväxten av samhällen som Fårösund, som för övrigt hade en blomstringstid när den blev frihamn under Krimkriget.

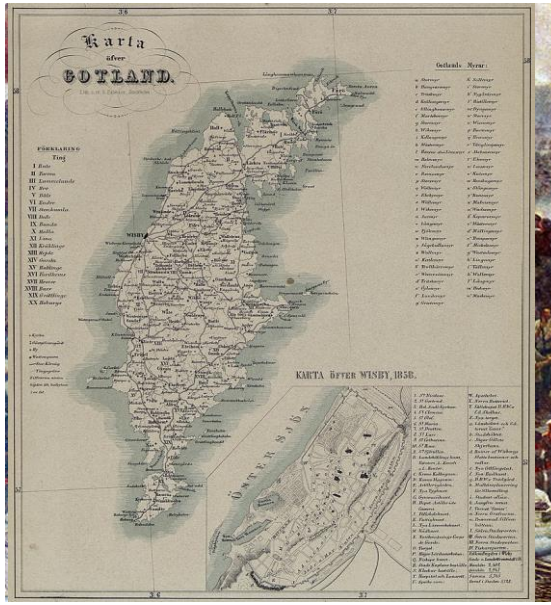

I april 1808 invaderade ryska trupper Gotland och behärskade ön i tre veckor. ... Den ryska ockupationen av Gotland 1808 var en liten del av det större finska kriget som i sin tur var en liten del av de mycket större Napoleonkrigen som drog över Europa i början av 1800-talet.

1400 tal

https://sv.wikipedia.org/wiki/Visby#/media/Fil:Fornsalen_-_Hafen_von_Visby.jpg

Rekonstruktion av Visby hamn under medeltiden. Modell gjord av Henry Hallroth.

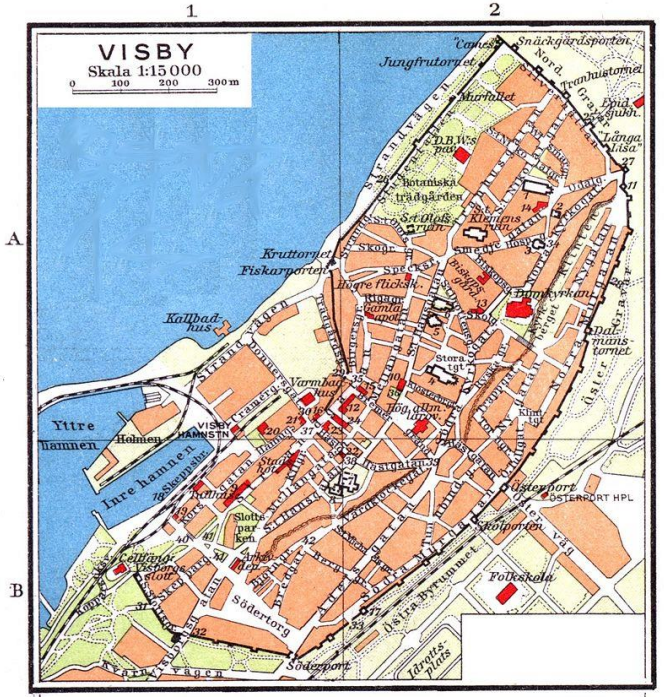

1928

Industrialisering

Under det sena 1800-talet påbörjades en viss industrialisering i Visby som blev den naturliga utskeppningshamnen på ön. Alla järnvägslinjer som byggdes utgick från Roma. Emigrationen var betydande från ön, och först i början och under mitten av 1900-talet industrialiserades även resten av ön när ett kalkbrott startade i Slite och Roma sockerbruk som byggdes i Roma.

I slutet av 1900-talet och början av 2000-talet när många av de traditionella verksamheterna upphörde på ön började staten att utlokalisera vissa av sina verksamheter vilket nu är genomfört (2010). Verksamheter som utlokaliserats är Svenska Spel, Riksantikvarieämbetet (dock ej ledning och arkiv), Riksutställningar samt en mindre del av Sida och Försäkringskassan. Visby som turiststad har under tiden stärkts genom att staden av FN utsågs till Världsarv 1995 och att man 2003 satte in nya snabbgående fartyg på färjelinjerna Oskarshamn-Visby och Nynäshamn-Visby. Gotlands infanteriregemente (och sedermera Gotlands regemente) har sina rötter i Gotlands nationalbeväring som inrättades 1811 efter den ryska ockupationen. Detta blev starten för införandet av allmän värnplikt i Sverige. Nationalbeväringen omorganiserades 1887 till Gotlands infanteriregemente. Regementet var från början till dess nedläggning 2005 förlagt i kaserner på Visborgsslätt.

Visby är en tätort som är centralort i Region Gotland samt residensstad i Gotlands län. Visby är även stiftsstad i Visby stift. Visby har 23 402 invånare (2015-12-31). Den medeltida hansestaden Visby är en av de bäst bevarade medeltida städerna i Skandinavien och är sedan 1995 med på Unescos världsarvslista.
Visby kallas ”rosornas och ruinernas stad.
Namnet kommer av vi: "(hednisk) offerplats", och by: "stad"

Valdemar Atterdags invasion av Gotland

Den danske kungen Valdemar Atterdags trupper vann flera strider på Gotland mot gutniska trupper, den sista utanför Visby den 27 juli. Visbys invånare dagtingade och öppnade stadsportarna för segraren varefter den så kallade brandskattningen av Visby ägde rum, en händelse som omgivits av flera myter. Kungen utfärdade privilegiebrev för Visby vilket bekräftade stadens forna privilegier. Det är i eftertid svårt att skilja dikt från sanning av det som skedde, eftersom det finns ganska få samtida källor. Att Valdemar Atterdag var på Gotland och krigade mot bönderna är säkert, och också att slaget utanför Visby var ett av de blodigaste i Nordens historia, men påståenden om brandskattningen är svåra att belägga. En rad myter och sägner har levt vidare in i våra dagar. Den svenske kungen Magnus Eriksson utsände 1 maj 1361 en skrivelse där han varnade borgarna i Visby angående en förestående attack. Valdemars angrepp mot Gotland föreföll väntat.

Kvarlevorna efter de stupade i striden utanför kastades i massgravar, ofta med rustningarna på, vilket gjort att många av dessa bevarats. Den mest kända massgraven ligger vid Korsbetningen.

Visby

GOTLAND